

KAZAK TÜRKLERİ'NİN DÜĞÜN TÜRKÜSÜ

BETAŞAR

Aynur KARATAŞ

Çakav Davrenbekov, Kazak düğünlerinin sözlü geleneklerini Betaşar adlı kitapta toplamıştır.⁽¹⁾ Kitap, betaşarlar, ösiyetler ve dua-dileklerden oluşmaktadır. Kitabın önsözünde bu sözlü geleneklerden kısaca bahsedilmektedir. Yazımızın amacı önsözde verilen bilgiler dahilinde yukarıdaki kavramları açıklayıp tanıtmaktadır.

Kazak sözlü edebiyatında kız uzatuv (kız evlendirmek) ve gelin getirme düğünlerinde söylenecek toy bastar (evlenecek kızın düğününde söylenecek şarkı), car-car (kız evlendirme düğünlerinde gelini damat evine uğurlarken söylenen türküler), avcar (eskiden gelin gelen kızın yüzündeki örtüyü kaldırmak için söylenen şarkı), sınsuv (hafifçe söylenen ağlamaklı şarkı) kostasuv (kızın babaeviyle vedalaşması sırasında söylenen cırlar) oldukça zengindir.

Halk hayatındaki belli dönemlere (çocuk doğduğunda, kız evlendiğinde, aş verildiğinde hüner sahibi olduğunda) ait duygular şiir ile daha kuvvetli dile getirilmektedir. İşte betaşar Kazaklarda yeni gelinin yüzündeki örtüyü açmak için söylenen türkülerde denmektedir. Bu çok eskidenberi değerini kaybetmeden gelen ve yeni nesillere aktarılan güzel bir Kazak gelenegidir. Bu türkülerde Kazakların kıymet verdiği değerler, hayattaki yaşanmış tecrübeler, insanlık ve ahlak kaideleri ile terbiyeye yönelik öğüt verici sözler bulunmaktadır. Cırl söylemenin ve akınlığın tarih boyunca gelişmesinin ardında halk günlük yaşantısı, hayat tarzı ve var olan

mirasları yatmaktadır.

Kazak Türklerinde iki gencin bir araya gelerek yuva kurup-ocak tütürmesine çok büyük önem verilmektedir. Bu düşüncenin ardında çoluk-çocuk sahibi olarak bir yuva heyecanı duyup nesil yetiştirmek gibi çok derin bir mana yatmaktadır.

Kazakların eskiden gelen adetlerinden biri de yeni gelinin yüzünü hiç kimseye göstermeden örtü yayararak alıp-gelmek buna özel bir anlam vererek gelinin yüzünü topluluğun önünde akınların şiiri ile açmaktadır.⁽²⁾

"Kazak Halkının Eposu ve Folkloru" (1939-1940)(3) adlı eserinde Muhtar Ayvezov, evlenme geleneği türkülerini betaşarda açıklamıştır. Betaşar; yeni gelin geldiğinde söylenecek türküdür. Bu türküde genç gelinin kendisine yabancı olan bir topluluğa girişi, onların yeni gelin ile tanıştırılmasının gerekliliği ile yeni geline söylenen şiir bir araya getirilmiştir. Genç gelin halk arasına, başında bir örtü ile yüzünü gizleyerek gelir, damat tarafından birisi geline betaşar söyler. Genç gelin bu sözleri başını kaldırmadan dinler. Gelin, kendisi hakkında söylenen her şeyi doğru bulup kabullenmekte ve sesini çıkarmadan dinlemektedir. Geleneğe göre şiir, gelinin gençliği ve güzelliğini övmekle başlanmaktadır. Sonra gelinin damada, damadın kardeşine ağabeyine, kaynana ve kayınbabasına nasıl saygılı davranması gerektiği öğütlenip köye gelen misafirlere hizmette kusur göstermemesi konuları di-

le getirilmektedir. Bunların hepsini saygıyla dinleyerek kabul eden genç gelin, betaşarı bittiğinde eğilip selam vermektedir. Betaşarı söyleyen akın zaman zaman sözlerini bölerek genç gelinin büyüklerinin hepsine hizmette kusur göstermemesini dilemektedir.

Bununla birlikte betaşar çeşitli dönemlerden geçerek, bu güne kadar gelen bir takım sosyal değişikliklerden etkilenecek çeşitli özellikler kazanmıştır. Bu değişiklikler, terbiye ve öğüte yönelik sözler ve dilekler ile söz sanatlarıdır. Betaşar geleneğinin başlangıcından bu güne değin değişmeyen tek şey, yeni yuvasına gelen genç gelinin yeni akrabaları ve ailesi ile tanıştırılmasıdır. Akının buradaki görevi edep, terbiye ve namusa dair toplum değerleri ile asil, saygılı ve hürmetkar davranışların geline aktarılmasını sağlamaktır. Bütün öğüt ve dilekler yeni gelinin ata, ana, görümce ve kayınlarıyla ince bir dil kullanarak konuşması, izzetli, ikramlı ve saygılı olmasını ihtiva etmektedir.

Gelin gelin geliyor
Gelin eve iniyor
Damatın akrabasına
Eğilip selam veriyor
Evin içi dolu adam
Gelin hepsini görüyor
Görüyor ama tanımıyor
Hangisi uzak kim yakın
O yere gönül veriyor
Görümlük verse çok adam
Bir çok mal (hayvan) hazır duruyor
Kayınbirader, akraba, yaşla atarla
Karşılaşmadan efendinle karşılaş
Ne kulsan halkına, kendine bil
Yabancı yerden gelen genç gelin
Yeni misafir (dost) oluyor.

Bir Kazak akın, yeni gelin için ak-dilek ve dualarda bulunduğu şunları söylüyor.

Gelinin güneşi olsun
Gölün sulu olsun
Yaylada hayvanların çok olsun
Ekinin bol meyveli olsun
Altından olsun yakan

Gümüştən olsun tağan (4)

Taştar darı çıkana kadar
Darlık sıkıntı görmeyesin
Buzdan buğday çıkana kadar
Kaygı görmeyesin
Yüzleriniz güllümsesin
Birbirinizle anlaşın

Doğan ay gibi, çok çocuğunuz olsun

Kazak yazar Ahmet Baytursunova (5)

car-car ile betaşarı karşılaştırmaktadır. Car-car'da anlam olarak gerekli olmayan sözlerin bulunduğu betaşarda ise bir sözün tekrar tekrar kullanılmasında mutlaka bir nedenin var olduğunu bu sözlerin boş yere değil de anlamı kuvvetlendirmek için söylendiğini ifade ediyor. Bu nedenle de betaşarın car-car'dan daha manalı olduğunu söylüyor.

Betaşar söylenirken sadece gelin değil o ortamda bulunan bütün Kazaklar heyecanlanmakta, mutlu olmaktadır. Bu nedenle de betaşarın halk hayatındaki önemi bir kez daha vurgulanmaktadır.

Nesilden-nesile miras olarak geçen, bazı değişikliklere rağmen asıl karakterini asla kaybetmeyen, geçmişte olduğu gibi bugün de söylenegelen bu güzel gelenek Kazaklar'ca daha uzun yıllar söylenecek.

Betaşarla birlikte yeni gelinin yüzü açılmaktadır. Bunun arkasından dilek, dua ve öğüt sözleri devam etmektedir. Bu sözleri söylemedeki maksat; yeni yuva kuran iki gence yönelik iyi temennilerin dil ile ifade edilmesi, öğüt, dilek ve duaların nesilden nesile aktarılarak sadece Kazaklara mahsus olduğu söylenen bu milli adetin güzelliği ve anlamının devam ettirilmesidir.

NOTLAR

1. Betaşar. Haz: Cakav Davrenbekov, Öner Baspası (yayınevi) Almatı 1991, 256 S.
2. Hacım Cumaliyev, Betaşar, s. 6.
3. Muhtar Ayvezov, Aynı eser s. 7.
4. Taga: At nallı.
5. Ahmet Baytursunova Betaşar s. 3.